

LBRIS

We know
books

GOLDA MEIR
VIATA MEA

Traducere din limba engleză de
DAN DOBOȘ

Prefață, note și ediție de
MIHAI-RĂZVAN UNGUREANU

Editura Omnium
București • 2023

356, 360, 375, 378, 387, 416, 432,
434, 437, 446

Thailanda 328, 354

Thant, U 306, 365-6, 403

Thorsson, Inga 343

Tiran, strâmtoarea 318-20, 352,
366-7, 376

Tito, mareșalul, 321, 328

Togo 339

Truman, Harry 201, 208, 242, 281

Tsarapkin 413

Tubman, președintele 332-3, 339

Turcia 178, 271

Tzur, Jacob 326, 332

U

Uganda 344, 346

United Jewish Appeal 245, 336,
370, 403

Ungaria 191, 271, 314

UNSCOP 217-8, 220, 243, 284

Uniunea Sovietică 7, 26, 221, 243,
252, 256-7, 260-1, 263, 306-7, 314,
337, 363-4, 367, 390, 421, 424-5,
428, 444, 448, 454

V

Va'ad Hapoel 150, 166, 175, 178, 185,
195, 203, 205

Va'ad Le'umi 203-6, 218, 233

Vatican 416-20

W

Weisgal, Meyer 208

Weizmann, Chaim 9, 25, 207-10,
242, 284, 383

Zidul de Vest 111-2, 354, 378

Wilson, Harold 163, 366

Wilson, Woodrow 52

Win, Ne 356

Wisliceny, Dieter 191

Y

Yadin, Yigael 233

Yanait, Rachel 64, 120, 137, 147,
161

Yariv, Aharon 456

Yavnieli, Shmuel 272

Yavor, Chanan 332

Yemen 8, 11, 251, 271-4, 280, 282,
315, 405

Yershov, Pavel 254-5

Z

Zair 346-7

Zambia 338, 347-8

Zechariah (ginerele Goldei Meir)
195, 237, 249, 251-3, 256, 268, 283,
311, 388, 401

Zerubavel, Ya'akoy 63-4

Zhitlovsky, Chaim 62

Zisling, Aaron 235

CUPRINS

Cuvânt-înainte	5
1. Copilăria	19
2. O adolescență politică	36
3. Aleg Palestina	59
4. Începutul unei noi vieți	82
5. Pionieri și probleme	107
6. „Ne vom lupta cu Hitler”	137
7. Lupta împotriva britanicilor	172
8. Avem statul nostru	212
9. Ambasadoare la Moscova	256
10. Dreptul de-a exista	295
11. Prietenii africane și alte prietenii	328
12. Suntem singuri	360
13. Prim-ministru	389
14. Războiul de Iom Kipur	430
15. Sfârșitul drumului	463
Index de nume	471

1

Copilăria

Într-un fel, presupun că puținul pe care mi-l amintesc din copilăria mea timpurie din Rusia, primii opt ani, rezumă începuturile mele, ceea ce acum se numește „anii de formare”. Dacă e așa, mi-e teamă că am foarte puține amintiri fericite sau chiar plăcute din această perioadă. Episoadele izolate care mi-au rămas în minte de-a lungul ultimilor șaptezeci de ani au legătură mai ales cu greutățile teribile pe care le-a îndurat familia mea, cu sărăcia, frigul, foamea și frica, și presupun că amintirea mea predominantă este spaima perpetuă. Trebuie să fi fost foarte mică, probabil aveam doar trei ani și jumătate sau patru. Locuiam pe atunci la primul etaj al unei case mici din Kiev și îmi amintesc foarte clar că am auzit despre un pogrom care urma să se abată asupra noastră. Nu știam atunci, bineînțeles, ce era un pogrom, dar înțelegeam că avea legătură cu faptul că eram evreică și cu gloatele care obișnuiau să se năpustească prin oraș, fluturând cuțite și bastoane uriașe, strigând „ucigașii lui Hristos” în timp ce îi căutau pe evrei, și care acum doreau să ne facă un rău îngrozitor mie și familiei mele.

Îmi amintesc cum stăteam pe scările care duceau la etajul al doilea, unde locuia o altă familie de evrei, ținându-mă de mână cu fetița lor și privindu-i pe tații noștri cum încercau să baricadeze cu scânduri intrarea. Acel pogrom nu s-a materializat niciodată, dar până în ziua de azi îmi amintesc cât de speriată am fost și cât de furioasă că tatăl meu nu a putut face nimic mai bun pentru a mă proteja decât să bată în cuie câteva scânduri, în timp ce aștepta să vină huliganii. Și, mai presus de toate, îmi amintesc că eram conștientă că mi se întâmpla asta pentru că eram evreică, ceea ce mă făcea diferită de majoritatea celorlalți copii din curte. Au fost sentimente pe care aveam să le încerc din nou de multe ori pe parcursul vieții —

frica, frustrarea, conștiința de a fi diferit și convingerea profundă și instinctivă că dacă voiai să supraviețuiești trebuia să acționezi personal și eficient în această privință.

De asemenea, îmi amintesc foarte clar cât de săraci eram. Niciodată nu ne ajungea nimic, nici mâncarea, nici hainele călduroase, nici căldura din casă. Era mereu un pic prea frig afară și un pic prea pustiu pe dinăuntru. Chiar și acum, din acel trecut foarte îndepărtat pot evoca fără niciun efort, aproape intactă, imaginea mea stând în bucătărie, în lacrimi, privind-o pe mama cum îi dădea surorii mele mai mici, Zipke, o parte din terciul care ar fi trebuit să fie al meu. În vremurile acelea, acea fiertură de ovăz era un mare lux în casa noastră, iar eu mă resemnam cu greu că trebuie să cedez o parte din ea, chiar dacă era vorba s-o împart cu un bebeluș. Ani mai târziu, aveam să experimentez frica de a nu avea ce să le dau de mâncare propriilor mei copii și să aflu nemijlocit cum este să trebuiască să decid care dintre ei va primi mai mult. Dar, bineînțeles, în acea bucătărie din Kiev realizam doar că viața era grea și că nu exista dreptate. Mă bucur că nimeni nu mi-a spus atunci că sora mea mai mare, Sheyna, leșina adesea de foame la școală.

Părinții mei erau nou-veniți în Kiev. Se cunoscuseră și se căsătoriseră în Pinsk, unde locuia familia mamei mele. Acolo ne-am întors cu toții după câțiva ani — în 1903. Mama era foarte mândră de idila ei cu tata și ne povestea adesea despre ea, dar, deși am ajuns să știu povestea pe de rost, nu m-am săturat niciodată să o aud. Părinții mei se căsătoriseră foarte neconvențional, fără a beneficia de un *shadchan*³, peșitorul tradițional.

Nu știu exact cum s-au potrivit lucrurile că tatăl meu, care s-a născut în Ucraina, a trebuit să se prezinte la încorporare în Pinsk, dar acolo l-a zărit mama pentru prima dată, pe stradă. Era un tânăr înalt și chipeș de care s-a îndrăgostit pe dată și despre care a îndrăznit chiar să le spună părinților ei. În cele din urmă, s-a apelat la o peșitoare, dar numai pentru ceea ce s-ar putea numi „aranjamente tehnice”. Mai impresionant chiar — în ochii ei și ai noștri — a fost faptul că ea a reușit să-și convingă părinții că dragostea la prima vedere era suficientă, deși alesul ei, care rămăsese orfan de tată, nu avea niciun ban, iar familia lui nu putea avea pretenția vreunui rang social. A existat totuși și un alt argument. Nu era un neșcolit. În adolescența foarte timpurie, studiasse pentru o vreme într-un seminar religios

³ În idiș (n. edit.).

evreiesc *yeshivah*⁴, și cunoștea *Tora*. Acest aspect a contat pentru bunicul meu, deși am bănuțit întotdeauna că a fost influențat mult și de faptul că mama era mereu de neclintit în deciziile pe care le lua și nu se răzgânda niciodată în chestiuni importante.

Părinții mei erau foarte diferiți unul de celălalt. Tata, Moshe Yitzhak Mabovitch, era zvelt, cu trăsături delicate, optimist în esență, foarte predispus să creadă în oameni — până la proba contrarie; a fost o trăsătură care, până la urmă, avea să-i distrugă viața socială. Pe scurt, era ceea ce s-ar putea numi un naiv, genul de om care ar fi avut probabil mai mult succes în circumstanțe puțin mai favorabile. Blume, mama mea cu păr arămiu, era drăguță, energică, inteligentă, mult mai sofisticată și mai întreprinzătoare, dar, la fel ca el, avea un optimism înnăscut și un comportament foarte sociabil.

În pofida greutăților, în serile de vineri casa noastră era întotdeauna plină de oameni, majoritatea membri ai familiei. Îmi amintesc de roiuri de verișori mai apropiați sau mai îndepărtați, mătuși și unchi. Niciunul dintre ei nu avea să supraviețuiască Holocaustului, dar ei trăiesc în mintea mea, stând în jurul mesei din bucătăria noastră, bând ceai din pahare și, de Sabat și de sărbători, cântând ore întregi, cu vocile dulci ale părinților mei răsunând deasupra tuturor.

Nu am fost o familie deosebit de religioasă. Părinții mei, desigur, respectau tradiția evreiască. Țineau o bucătărie cușer, celebrau toate sărbătorile și participau la festivitățile comunității. Dar religia ca atare — în măsura în care pentru evrei ea poate fi separată de tradiție — a jucat un rol foarte mic în viața noastră. Nu-mi amintesc ca, în copilărie, să mă fi gândit vreodată foarte mult la Dumnezeu sau să mă fi rugat la o divinitate personală, deși când am crescut — eram deja în America — mă certam uneori cu mama pe această temă. Îmi amintesc cum, odată, a vrut să-mi demonstreze că Dumnezeu există. M-a întrebat:

— De ce plouă sau ninge, de exemplu?

I-am explicat ce învățasem la școală despre ploaie, iar atunci ea mi-a spus:

— *Nu, Goldele, du bist aza chachome, mach du zol gein a reigen!*⁵ (Prin urmare, Golda, dacă ești atât de deșteaptă, de ce nu faci *tu* să plouă!).

⁴ În ebr. — *Yeshiva* este o instituție tradițională de educație religioasă, unde se studiază *Tora* (Pentateuhul), anumite fragmente talmudice, legislația/normele rabinice (*halacha*) etc. (n. edit.).

⁵ În idiș (n. edit.).

Nimeni nu auzise pe atunci de însămânțarea norilor, așa că nu m-am putut gândi la un răspuns. În ceea ce privește ideea că evreii sunt un popor ales, nu am acceptat-o niciodată cu adevărat. Mi se părea — și încă mi se pare — mai rezonabil să cred nu că Dumnezeu i-a ales pe evrei, ci că evreii au fost primul popor care l-a ales pe Dumnezeu, primul popor din istorie care a făcut ceva cu adevărat revoluționar, iar această alegere i-a făcut unici.

În orice caz, în această privință — la fel ca în altele — am trăit ca majoritatea evreilor din orașele și din satele din Europa de Est. Mergeam la *șul*⁶ (sinagogă) de sărbători și în zilele de post, respectam Sabatul și țineam două calendare: unul rusesc și altul legat de ținutul îndepărtat din care fuseserăm exilați cu 2 000 de ani înainte și ale cărui anotimpuri și obiceiuri străvechi le marcam încă la Kiev și Pinsk.

Părinții mei s-au mutat la Kiev când Sheyna (cu nouă ani mai mare decât mine) era încă foarte mică. Tatăl meu își dorise o viață mai bună și, deși acest oraș se afla dincolo de Zona de Reședință⁷ și în acea parte a Rusiei în care evreilor le era în mod normal interzis să trăiască, fiindcă era meșteșugar putea primi prețiosul permis de mutare la Kiev, dar doar dacă trecea testul pentru calificarea de tâmplar. Așa că a construit o masă de șah perfectă, a luat examenul, iar noi ne-am făcut bagajele și am plecat din Pinsk, plini de speranță. La Kiev, tata a început să muncească pentru guvern, confecționând mobilier pentru bibliotecile școlare, și a primit chiar și un avans. Cu acești bani, plus alții împrumutați, și-a construit propriul mic atelier de tâmplărie și părea că totul va fi bine. Dar, în cele din urmă, a rămas fără această slujbă. Poate că, așa cum spunea el, a fost din cauză că era evreu, iar Kievul se remarcă prin antisemitismul său. În orice caz, în scurt timp nu a mai avut loc de muncă, nu a mai avut bani și a rămas cu multe datorii care trebuiau plătite cumva. A fost o criză care avea să se repete de-a lungul întregii mele copilării.

Tata a început să caute cu disperare de lucru peste tot; era plecat toată ziua — și o mare parte din noapte —, iar când se întorcea acasă, în întunericul aspru al iernii rusești, rareori în casă era destulă mâncare pentru a-i pregăti o masă. Trebuia să se mulțumească doar cu pâine și hering sărat.

⁶ *Idem* (cf. *Schul*) (n. edit.).

⁷ Zona de Reședință (Черта оседлости), regiune geografică în vestul Rusiei în care era permisă stabilirea evreilor și habitatul lor comunitar. A fost înființată de Ecaterina cea Mare în 1791 și a fost desființată de guvernul provizoriu rus în 1917 (n. edit.).

Dar mama avea și alte probleme. Patru băieței și o fetiță i s-au îmbolnăvit, iar doi dintre ei i-au murit înainte de a împlini un an; alți doi nu au trăit nici măcar o lună. Și-a jelit fiecare dintre copii cu inima frântă, dar, ca majoritatea mamelor evreice din acea generație, a acceptat voia lui Dumnezeu, iar șirul de mici morminte nu a făcut-o să tragă vreo concluzie despre creșterea copiilor. Apoi, imediat după ce a murit ultimul dintre bebeluși, o familie înstărită care locuia în apropiere i-a oferit mamei un loc de muncă, să fie doică pentru noul lor născut. Au pus o singură condiție: părinții mei și unicul lor copil, Sheyna, urmau să se mute din cămăruța lor mizerabilă și umedă într-o cameră mai mare, mai luminoasă și mai aerisită. Mama urma să învețe de la o bonă bazele îngrijirii copiilor. Astfel, datorită acestui „copil adoptiv”, viața Sheinei s-a îmbunătățit și eu m-am născut într-o relativă ordine și curățenie sănătoasă. Binefăcătorii noștri au avut grijă ca mama să aibă mereu ce mânca și, curând, părinții mei aveau să ajungă să aibă trei copii: Sheyna, Zipke și cu mine.

În 1903, când aveam vreo cinci ani, ne-am întors la Pinsk. Tata, care nu se dădea niciodată bătut, avea acum un nou vis. „Nu contează eșecul de la Kiev”, spunea el. Voia să se ducă în America, în *Goldene Medineh*⁸ — „Țara de Aur”, așa cum o numeau evreii — să își caute norocul acolo. Mama, Sheyna, Zipke (noua fiică) și cu mine urma să îl așteptăm în Pinsk. Așa că și-a adunat din nou puținele lucruri și a plecat spre acel continent necunoscut, iar noi ne-am mutat în casa bunicilor mei.

Nu știu în ce măsură m-a influențat vreunul dintre aceștia — deși în Pinsk am locuit mult timp cu părinții mamei mele. Cu siguranță însă îmi este greu să cred că tatăl tatălui meu a jucat vreun rol în viața mea, deoarece a murit înainte ca părinții mei să se cunoască. Dar, într-un fel sau altul, el a devenit una dintre personalitățile care mi-au populat copilăria, iar acum, întorcându-mă în trecut, simt că face parte din această poveste. A fost unul dintre miile de copii evrei „răpiți” din Rusia, înrolați în armata țarului, cu scopul de a servi timp de douăzeci și cinci de ani. Erau prost îmbrăcați, prost hrăniți, îngroziți și, de cele mai multe ori, supuși unei presiuni constante pentru a se converti la creștinism. Bunicul Mabovitch fusese răpit de armată când avea doar treisprezece ani. Fusese fiul unei familii extrem de religioase, educat să înțeleagă cele mai importante valori ale tradiției evreiești ortodoxe. A servit în armata rusă timp de încă trei-

⁸ În idiș (n. edit.).

sprezece ani și niciodată, în ciuda amenințărilor, a batjocurii și adesea a pedepselor, nu s-a atins de mâncarea *treife*⁹ (non-cușer). În toți acei ani, el a supraviețuit cu legume crude și pâine. Deși presat din greu să își schimbe religia și adesea pus să plătească pentru refuzul său, fiind obligat să îngenucheze ore întregi pe o podea de piatră, nu a cedat niciodată. Odată eliberat și întors acasă, a fost totuși bântuit de teama că, fără să vrea, ar fi putut încălca în vreun fel Legea. Așa că, pentru a ispăși păcatul pe care ar fi putut să-l comită, a dormit ani de zile pe o bancă într-o sinagogă neîncălzită, având drept pernă doar o piatră. Nu e de mirare că a murit tânăr.

Bunicul Mabovitch nu a fost singura mea rudă tenace, „intransigentă”, ca să folosesc un cuvânt mai la modă, cu care mă etichetează frecvent oamenii care nu-mi sunt mari admiratori. Trebuie să o amintesc și pe străbunica mea maternă, pe care nu am întâlnit-o niciodată, dar al cărei nume îl port. Era cunoscută pentru voința ei de fier și pentru caracterul autoritar. Nimeni din familie, așa ni se spunea, nu îndrăznește să facă vreun pas fără să se consulte cu ea. De exemplu, Bobbe Golde a mea a fost cea cu adevărat responsabilă pentru faptul că părinților mei li s-a permis să se căsătorească. Când tata a venit la bunicul Naiditch să ceară mâna mamei, bunicul a clătinat nefericit din cap și a oftat prelung la ideea că draga lui Blume urma să se mărite cu un simplu tâmplar, chiar dacă el putea fi descris mai degrabă ca dulgher. Dar străbunica mea a venit imediat în ajutor: „Cel mai mult contează”, a spus ea cu fermitate, „dacă este sau nu *mensch*¹⁰. Dacă este, atunci și un tâmplar poate deveni negustor într-o zi.”

Tatăl meu avea să rămână tâmplar toată viața lui, dar, datorită hotărârii lui Bobbe Golde, bunicul meu și-a dat binecuvântarea pentru căsătorie. Străbunica a trăit până la vârsta de nouăzeci și patru de ani și una dintre poveștile pe care mi le amintesc cel mai bine despre ea este că întotdeauna își punea sare în loc de zahăr în ceai pentru că, spunea ea: „Vreau să iau cu mine gustul de *Goless*¹¹ [diaspora] în cealaltă lume”.

Interesant este și că, așa cum mi-au spus părinții, îi semănă și fizic foarte mult.

S-au stins cu toții, bineînțeles; ei și copiii lor și copiii copiilor lor; ei și modul lor de viață. *Shtetl*-ul din Europa de Est a dispărut și el, distrus în flăcări, memoria sa fiind păstrată cu exactitate doar în literatura idiș căreia i-a dat naștere și prin care s-a exprimat. Acel *shtetl*, reconstituit în romane

⁹ *Idem* (n. edit.).

¹⁰ În idiș — om, bărbat (n. edit.).

¹¹ În idiș (n. edit.).

și în filme, care a devenit cunoscut astăzi în locuri de care bunicii mei nici măcar nu au auzit vreodată; acel vesel, emoționant, fermecător *shtetl* pe acoperișurile căruia violoniștii cântă veșnic muzică sensibilă nu are aproape nimic de-a face cu ceea ce îmi amintesc eu, cu micile comunități sărace și mizerabile în care evreii își duceau traiul, consolându-se cu speranța că într-o zi va fi mai bine și cu convingerea că suferința lor are un sens.

Cei mai mulți dintre ei erau oameni curajoși și cu frică de Dumnezeu, dar viețile lor, ca și cea a bunicului Mabovitch, au fost în esență tragice. Iar eu nu am simțit niciodată — nici măcar pentru o clipă — nostalgie pentru trecutul în care m-am născut, deși acesta mi-a colorat și mi-a afectat profund viața și convingerile, atât în ceea ce privește modul în care toți bărbații, femeile și copiii de pretutindeni, oricine ar fi ei, au dreptul să-și petreacă viața în mod productiv și fără umilințe, cât și, mai ales, în ceea ce privește modul în care ar trebui să trăiască evreii. Le-am povestit deseori copiilor mei și, mai recent, nepoților, despre viața din *shtetl*, așa cum mi-o amintesc eu însămi în mod vag, și nimic nu mă face mai fericită decât certitudinea că pentru ei este doar o foarte importantă lecție de istorie despre o parte valoroasă a moștenirii lor. Dar acest trecut nu reprezintă ceva cu care să se poată identifica vreodată cu adevărat, deoarece viețile lor au fost diferite încă de la început.

Oricum, tata a petrecut trei ani dificili și singuratici în America. Strânse-se cu greu banii necesari pentru a ajunge acolo și, la fel ca multe mii de evrei ruși care au venit în *Goldene Medineh* la începutul secolului, s-a gândit că America e singurul loc unde va face cu siguranță averea ce-i va permite să se întoarcă acasă, în Rusia, și să ducă o viață nouă acolo. Bineînțeles, nu a fost așa — nici pentru el, nici pentru miile de oameni ca el — dar ideea că va reveni la noi a făcut ca anii fără el să fie mai ușor de suportat.

Deși Kievul în care m-am născut s-a pierdut în ceața timpului, am păstrat un fel de imagine proprie a orașului Pinsk, poate pentru că am auzit și am citit atât de mult despre el. Mulți dintre oamenii pe care aveam să-i întâlnesc mai târziu în viață erau originari din Pinsk sau din orașele care se grupau în jurul acestuia, inclusiv familiile lui Chaim Weizmann¹² și Moshe Sharett¹³.

¹² 1874–1952, om de știință și politician liberal de centru, conducător al Organizației Mondiale Sioniste (1921–1931, 1935–1946), primul președinte al Israelului (1948–1952) (n. edit.).

¹³ 1894–1965, om de cultură și politician social-democrat (laburist, *Mapai*), prim-ministru (1954–1955) și ministru de externe al Israelului (1948–1956) (n. edit.).

Mulți ani mai târziu, am fost de două ori aproape să mă întorc la Pinsk. În 1939, când mă aflam în Polonia într-o misiune pentru mișcarea laburistă, m-am îmbolnăvit chiar în ziua în care trebuia să vizitez orașul, iar călătoria a fost anulată. Apoi, în vara anului 1948, când am fost numită reprezentant al Israelului în Uniunea Sovietică, am fost cuprinsă de o dorință bruscă de a mă întoarce la Pinsk și de a vedea cu ochii mei dacă vreuna dintre rudele mele a supraviețuit naziștilor, dar guvernul sovietic a refuzat să-mi permită să merg. Am sperat că în decursul timpului mi se va îngădui să fac această călătorie, dar la începutul anului 1949 a trebuit să mă întorc în Israel, iar vizita mea la Pinsk a fost amânată pe termen nedefinit. Poate că a fost mai bine așa; am aflat mai târziu că din întreaga noastră familie numeroasă mai era în viață o singură rudă foarte îndepărtată.

Orașul pe care mi-l amintesc era plin de evrei. Pinsk a fost unul dintre cele mai renumite centre ale vieții evreiești din Rusia și, la un moment dat, a avut chiar o majoritate evreiască. Era construit pe două râuri mari, Pina și Prâpeat — ambele se varsă în Nipru — și acestea asigurau traiul majorității locuitorilor din Pinsk. Ei pescuiau, transportau mărfuri, făceau cărăușie, spărgeau enormele sloiuri de gheață în timpul iernii și le trăgeau în uriașele pivnițe-depozit din casele celor mai înstăriți unde serveau la crearea de instalații de răcire pe tot parcursul verii. La un moment dat, bunicul, care era destul de înstărit în comparație cu părinții mei, deținea o astfel de pivniță în care vecinii își aduceau vasele cu alimente de Sabat și de sărbători când era foarte cald și din care luau gheață pentru bolnavi. Evreii mai bogați se ocupau cu comerțul de lemn și sare; iar în Pinsk existau chiar și fabrici de cuie, placaj și chibrituri care erau deținute de evrei și care, bineînțeles, dădeau de lucru la zeci de muncitori de-ai noștri.

Cel mai bine îmi amintesc însă de *Pinsker blotte*¹⁴, așa cum le spuneam acasă mlaștinilor care mi se păreau pe atunci oceane de noroi și pe care eram învățați să le evităm ca pe ciumă. În memoria mea, acele locuri sunt legate pentru totdeauna de persistenta mea frică de cazaci, de o noapte de iarnă în care mă jucam cu alți copii pe o străduță îngustă din apropierea *blotte*-ului interzis când, brusc, ca de nicăieri, sau poate chiar din mlaștini, au apărut cazacii pe caii lor, galopând la propriu peste trupurile noastre ghemuite și tremurânde. „Ei bine”, mi-a spus mama mai târziu, tremurând și plângând ea însăși, „ce ți-am zis?”

¹⁴ În idiș (n. edit.).

Cu toate acestea, cazacii și mlaștinile negre și fără fund nu erau singurele spaime pe care Pinskul părea că le păstrează pentru mine. Îmi amintesc un rând de clădiri mari pe o stradă care ducea spre râu și mănăstirea care se afla vizavi de ele, pe un deal. În fața ei, stăteau sau zăceau ziua întreagă numeroși invalizi cu părul neîngrijit și cu priviri sălbatică, care se rugau cu voce tare și cereau de pomană. Încercam să evit să trec pe lângă ei, iar când eram totuși nevoită să o fac, închideam ochii și fugeam. Dacă mama voia cu adevărat să mă sperie, știa că tot ce trebuia să facă era să-mi pomenească de cerșetori și aș fi renunțat la orice înfruntare.

Totuși, nu aveam parte doar de spaime și terori. Eram copil și, ca toți copiii, mă jucam, cântam și inventam povești pe care să le spun surioarei mele. Cu ajutorul Sheynei, am învățat să citesc și să scriu și chiar să fac puțină aritmetică, deși nu am început să merg la școală în Pinsk, așa cum ar fi trebuit. „Ești un copil de aur, așa cum te-am botezat”, spunea mama. „Mereu faci câte ceva.”

Dar ceea ce am făcut cu adevărat în Pinsk, presupun, a fost să învăț despre viață — din nou, îndeosebi, de la sora mea mai mare.

Sheyna avea paisprezece ani când a plecat tata în State, o fată remarcabilă, puternică și inteligentă, care a devenit atunci și a rămas mereu unul dintre exemplele călăuzitoare ale vieții mele — poate cel mai important, în afară de cel oferit de bărbatul cu care m-am căsătorit. După toate criteriile, era o persoană neobișnuită, iar pentru mine a fost un exemplu strălucitor, prietena mea cea mai dragă și mentorul meu. Chiar și târziu în viață, când eram amândouă femei mature, bunicii chiar, Sheyna a fost persoana ale cărei laude și aprobări — atunci când le câștigam, ceea ce nu era ușor — au însemnat cel mai mult pentru mine. Sheyna, de fapt, face parte integrantă din povestea vieții mele. A murit în 1972, dar mă gândesc la ea în mod constant, iar copiii și nepoții ei îmi sunt la fel de dragi ca ai mei.

În Pinsk, deși eram atât de săraci și mama abia reușea (cu ajutorul bunicului) să ne întrețină, Sheyna a refuzat să meargă la muncă. Mutarea înapoi la Pinsk a fost foarte grea pentru ea. Fusese la o școală minunată în Kiev și era hotărâtă să studieze, să dobândească tot mai multe cunoștințe și să-și construiască educația, nu doar pentru ca ea însăși să aibă o viață mai împlinită și mai bună, ci mai cu seamă pentru a putea contribui la schimbarea și îmbunătățirea lumii. La paisprezece ani, Sheyna era revoluționară, o membră serioasă și dedicată a mișcării socialist-sioniste și, ca atare, era de două ori mai periculoasă și mai pasibilă de pedeapsă în

ochii poliției. Nu numai că ea și prietenii ei „conspirau” pentru răsturnarea țarului atotputernic, dar își proclamau și visul de a crea un stat socialist evreiesc în Palestina. În Rusia începutului de secol XX, chiar și o școlăriță de paisprezece sau cincisprezece ani care susținea astfel de idei era arestată pentru activitate subversivă. Încă îmi amintesc cum auzeam țipetele unor tineri și tinere care erau bătuți cu brutalitate în secția de poliție de la colțul străzii pe care locuiam noi.

Mama auzise și ea strigătele lor și o ruga zilnic pe Sheyna să nu aibă nimic de-a face cu mișcarea; putea să se pună în pericol pe ea și pe noi și chiar pe tata în America! Dar Sheyna era foarte încăpățânată. Nu era de-ajuns să dorească schimbări; trebuia să participe ea însăși la realizarea lor. Noapte de noapte, mama rămânea trează până când Sheyna se întorcea acasă de la întâlnirile ei misterioase, în timp ce eu stăteam în pat și asimilam totul în tăcere — devotamentul Sheynei față de cauza în care credea atât de tare, neliniștea copleșitoare a mamei, absența (pentru mine, inexplicabilă) tatei și sunetul ciclic și înfricoșător al copitelor cailor caza-cilor, care răzbătea de afară.

Sâmbăta, când mama pleca la sinagogă, Sheyna organiza întâlniri acasă. Chiar și atunci când mama a aflat despre ele și a implorat-o pe Sheyna să nu ne pună în pericol, nu a putut face altceva decât să se plimbe nervos prin fața casei, când se întorcea sâmbăta dimineața, patrulând ca o santine-lă, astfel încât, atunci când se apropia un polițist, să poată măcar să-i avertizeze pe tinerii conspiratori. Dar nu numai ideea că un polițist obiș-nuit ar putea să se năpustească în orice moment și să o aresteze pe Sheyna o îngrijora atât de mult pe biata mea mamă. Ceea ce o măcina cu adevărat în toate acele luni era teama (mereu prezentă în Rusia acelor vremuri) că unul sau altul dintre prietenii Sheynei s-ar putea dovedi a fi un *agent provocator*.

Desigur, eram mult prea mică pentru a înțelege motivul certurilor, al lacrimilor și al trântirii ușilor, dar obișnuiam să mă înghesui în partea de sus a sobei noastre mari cu cărbuni (care era încastrată în perete) și să stau acolo ore întregi în acele dimineți de sâmbătă, ascultând-o pe Sheyna și pe prietenii ei și încercând să înțeleg de ce erau atât de entuziasmate și de ce o făceau pe mama să plângă atât de tare. Uneori, când mă prefăceam că sunt absorbită de desen sau de copierea literelor cu forme ciudate din

*Sidur*¹⁵, care era unul dintre puținele volume din casa noastră, încercam să urmăresc ce-i explica Sheyna cu atâta fervoare mamei mele, dar tot ce am reușit să înțeleg era că ea era implicată într-o luptă specială care nu privea doar poporul rus, ci mai ales pe evrei.

Despre mișcarea sionistă s-a scris deja foarte mult — și cu siguranță se va scrie mult mai mult în viitor — și majoritatea oamenilor au deja cel puțin o idee despre ce înseamnă cuvântul *sionism* și că are legătură cu întoarcerea poporului evreu pe pământul strămoșilor săi — Țara lui Israel, așa cum este numită în ebraică. Dar poate că nici astăzi nu își dă seama toată lumea că această mișcare remarcabilă a luat naștere spontan, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, și mai mult sau mai puțin simultan în diferite părți ale Europei. Era ca o dramă care se juca în moduri diferite, pe scene diferite, în limbi diferite, dar care aborda pretutindeni aceeași temă: așa-numita problemă evreiască (desigur, era de fapt o problemă creștină) era, în esență, rezultatul absenței unui adăpost al evreilor, iar rezolvarea nu putea apărea decât dacă, și atunci când evreii aveau să aibă din nou un pământ al lor. Evident, acest pământ nu putea fi decât Sionul, teritoriul din care evreii fuseseră surghiuniți cu 2 000 de ani înainte, dar care rămă-sese de-a lungul secolelor centrul lor spiritual și care, pe vremea când eram o fetiță în Pinsk și mai apoi până la sfârșitul Primului Război Mon-dial, fusese o provincie pustie și neglijată a Imperiului Otoman, numită Palestina.

Primii evrei care s-au întors în Sionul modern au ajuns acolo încă din 1878 pentru a întemeia un sat de pionieri pe care l-au numit *Petach Tikvah*¹⁶ (Poarta Speranței). Până în 1882, mici grupuri de sioniști din Rusia, care se numeau *Hovevei Zion*¹⁷ (Iubitarii Sionului), au sosit în țară, hotărâți să

¹⁵ Ordine (a rugăciunilor) (în ebr.); cartea de rugăciuni pentru orice zi a săptămânii, inclusiv de *Sabat* (n. edit.).

¹⁶ Așezare agricolă întemeiată în 1878 de grupuri de evrei proveniți din Austro-Ungaria și Rusia (Lituania). De fapt, prima așezare de acest fel a fost întemeiată la 1870 la Mikveh Israel (lângă Jaffa), iar următoarea — Rosh Pinah — cu puțin timp înainte de Petach Tikvah, de evrei ortodocși din Safed și lărgită de evrei proveniți din România. Noile așezări au beneficiat de sprijinul financiar al baronului Edmond de Rothschild (n. edit.).

¹⁷ Sau *Hibbat Zion* — organizații create în jurul anului 1881 ca răspuns la pogromurile din Rusia și reunite apoi într-o mișcare unică în 1884. Sunt considerate ca fiind întemeietoarele sionismului modern, promovând plecarea în Palestina și activitățile agricole în noile așezări (n. edit.).